

Культурологія

6. Makrobii Feodosii. Saturnalii; [per. V. T. Zvirevich] / Makrobii Amvrosii Feodosii. – M.: Izd-vo Krug", 2013. – Т. 4. – С. 1-35 (Gumanitarnye nauki v issledovaniakh i perevodakh).
7. Martsial M. V. Epihramy / Mark Valerii Martsial // Antychna literatura; khrestomatiia / [uporiadnyk O.I.Biletskyi]. – K.: Rad. shkola, 1968. – 612 s.
8. Martsial M. V. Epigrammy [Elektronnyi resurs]; [per. F. A. Petrovskogo] / Martsial Mark Valerii. – SPb.: Izd-vo AO "Komplekt", 1994. – Rezhim dostupu: <http://ancientrome.ru/antlitrt.htm?a=1312800455>.
9. Obertynska A. P. Istoriia masovykh sviat: navch. pos. / Anelia Petrivna Obertynska. – K.: NMK VO, 1992. – 128 s.
10. Ovidii. Liubovni elehii. Mystetstvo kokhannia. Skorbotni elehii; [per. A. Sodomory] / Publii Ovidii Nazon. – K.: Osnovy, 1999. – 300 s.
11. Petrova I. V. Dozvillia u teoretychnykh refleksiiakh : monohrafiia / Iryna Vladyslavivna Petrova. – K.: NAKKKiM, 2012. – 296 s.
12. Pis'ma Plinii Mladshogo: Kn. I—X / Gai Plinii Tsetsilii Sekund / Izd. podgot. Sergeenko M. E., Dovatur A. I. – 2-e izd., pererab. 1982. – 407 s.
13. Plutarkh. Sravnitel'nye zhizneopisaniia v dvukh tomakh. Tsezar' [Elektronnyi resurs]; pod. red. S. S. Averintseva / Plutarkh. – M.: Nauka, 1994. – Izd 2. – Rezhim dostupu: http://krotov.info/acts/02/plu/tarh_00.htm.
14. Seneka Lutsii Annei. Moralni lysty do Lutsyliia / Lutsii Annei Seneka / Per. z lat. A. Sodomory. – K.: Apriori, 2011. – 324 s.
15. Seneka Lutsii Annei. Nравstvennye pis'ma k Lutsiliiu; [per., stat. i prim. S. A. Osheroва, otv. red. M. L. Gasparov] / Lutsii Annei Seneka. – M.: Izd-vo "Nauka", 1977. – 384 s. (Literaturnye pamiatniki).
16. Svetonii G. T. Zhizn' dvenadtsati tsezarei [Elektronnyi resurs] / Gai Svetonii Trankvill / [Per. s lat., predisl. i poslesl. M. Gasparova]. – M.: Khud. lit., 1990. – 255 s. – Rezhim dostupu: <http://ancientrome.ru/antlitrt.htm?a=1354644432>.
17. Tatsit Kornelii. Annaly / Kornelii Tatsit // Annaly. Malye proizvedeniia. Istoriia; [per. s lat.]. – M.: OOO "Izd-vo AST"; "Ladimir", 2001. – 992s. – (Klassicheskaia mysl').
18. Khefling Kh. Rimliane, raby, gladiatory: Spartak u vorot Rima [Elektronnyi resurs] / Khel'mut Khefling. – M.: Tsentrpoligraf, 2010. – Rezhim dostupu: http://historylib.org/historybooks/KHelmut-KHeffling_Rimlyane--raby--gladiatory-Spartak-u-vorot.
19. Tsitseron Mark Tullii. V zashchitu Publii Sestii // Mark Tullii Tsitseron / Rechi v 2 t. – M.: Izd-vo Akademii nauk SSSR, 1962. – Т.2. – С.103–154.
20. Tsitseron Mark Tullii. Vtoraia filippika protiv Marka Antoniiia // Mark Tullii Tsitseron / Rechi v dvukh tomakh. – M.: Izd-vo Akademii nauk SSSR, 1962. – Т.2. – С.285–319.
21. Chumachenko B. M. Vstup do kulturolohii antychnosti. Starodavnia Hretsiiia: [navch. pos.] / Borys Mykolaiovych Chumachenko. – K.: Vyd. dim "KM Akademia", 2003. – 100 s.

УДК 165.742 "715": 140(450) "19" (045)

Сабадаш Юлія Сергіївна
доктор культурології, професор
Мариупольського державного університету
e-mail: juliasabadash@mail.ru

КУЛЬТУРА ВІДРОДЖЕННЯ У ДОСЛІДЖЕННЯХ ЕУДЖЕНІО ГАРЕНА

У статті аналізуються дослідження Е. Гарена, присвячені культурі Відродження, наголошується на визначній ролі ідей гуманізму та стверджується, що найважливішою особливістю Ренесансу є взаємовплив та взаємопроникнення всіх сфер культури, тобто синтез найрізноманітніших сфер знання та мистецтва. Зазначається, що дослідження Е. Гарена належать до кращого, що створено закордонною історіографією Ренесансу ХХ ст. Доводиться, що його праці внесли величезний вклад у розкриття й вивчення епохи Відродження, а також відіграють важливу роль у сучасних культуротворчих процесах.

Ключові слова: Е. Гарен, гуманізм, епоха Відродження, синтез мистецтв, культуротворчі процеси.

Сабадаш Юлія Сергеевна, доктор культурологии, профессор Мариупольского государственного университета

Культура Возрождения в исследованиях Эудженио Гарена

В статье анализируются исследования Е. Гарена, посвященные культуре Возрождения, отмечается выдающуюся роль идей гуманизма и утверждается, что важнейшей особенностью Ренессанса является взаимодействие и взаимопроникновение всех сфер культуры, то есть синтез самых разных областей знания и искусства. Отмечается, что исследование Е. Гарена принадлежат к лучшему, что создано зарубежной историографией Ренессанса XX в. Доказано, что его труды внесли огромный вклад в раскрытие и изучение эпохи Возрождения, а также играют важную роль в современных культуротворческих процессах.

Ключевые слова: Е. Гарен, гуманизм, эпоха Возрождения, синтез искусств, культуротворческие процессы.

Sabadash Julia, Doctor of Cultural Studies, Professor of Mariupol State University

Conception of the Renaissance in research of Eugenio Garin

The article analyzes E. Garin's research dedicated to the Renaissance culture, emphasizes the distinguished roles of ideas of humanism and states that the most important feature of the Renaissance is the interplay and interpenetration of all spheres of culture, i.e. the synthesis of various areas of knowledge and art. There pointed out that the re-

search of by E. Garin presents the most beautiful that is worked out by foreign historiography of the Renaissance of the XXth century, the acquaintance with multifaceted synthetical pattern of the Renaissance culture, which is reflected by E. Garin, will help to enrich and deepen our view about it, that his works made a great contribution into the disclosure and study of the Renaissance epoch, and also play an important role in modern cultural and creative processes.

Key words: E. Garin, humanism, the renaissance epoch, synthesis of arts, cultural and creative processes.

Еудженіо Гарен – один з найвидатніших дослідників неоціненної спадщини італійського Відродження. Цей відомий італійський вчений всесвітньої популярності є автором понад сорока книг, більшість з яких перекладені на європейські мови (загальна кількість його публікацій перевищує 1200). Творчі інтереси дослідника досить різноманітні – це й середньовічна філософія й культурні процеси Ренесансу, ідеологія Просвітництва й розвиток історіографії, суспільна думка й філософські шукання XIX і XX сторіч. Хоча основна лінія його творчості – це історія італійської філософії від пізньої античності до теперішніх часів, які він розглядає в контексті розвитку загальноєвропейської культури. Це знайшло своє вираження у фундаментальному тритомному виданні "Історії італійської філософії", 1966 р. [1]. На жаль, на пострадянському просторі перекладів праць Гарена надто мало: можна хіба що назвати – "Хроніку італійської філософії XX ст.", 1966; "Проблеми італійського Відродження", 1986 р. та "Герметизм, магія, натурфілософія в європейській культурі XIII–XIX ст."

Еудженіо Гарен (1909–2004) народився в м. Рієті. Закінчив Флорентійський університет, з яким була пов'язана його багаторічна педагогічна діяльність (з 1950 по 1975 рр. на посаді професора, історика середньовічної й ренесансної філософії). У наступні роки він читав лекції з філософії у Вищій нормальній школі м. Пізи.

Одна з головних наукових зацікавленостей Е. Гарена – культура італійського Відродження. Чудовий знавець найбагатших колекцій архівосховищ і бібліотек Італії Е. Гарен вніс великий вклад у дослідження рукописної спадщини епохи Відродження й унікальних друкованих видань того часу. Важко переоцінити значення проведених ним пошуків і публікацій творів гуманістів, їхніх перекладів з латинської на італійську мову. Зокрема, Гарену належить заслуга першовідкриття й наукового видання в 1964 р. низки творів одного з найвидатніших діячів епохи Відродження Леона Баттіста Альберті (із циклу його байок і алегорій "Застільні бесіди").

Першою книгою Е. Гарена стала монографія про видатного філософа XV ст. Джованні Піко дела Мірандола (1937). Вченим було підготовлено й перше наукове видання основних творів Піко з паралельним перекладом на італійську. Підсумком раннього етапу творчості Е. Гарена вважається його робота "Італійський гуманізм. Філософія й громадянське життя в епоху Відродження", що з'явилася спочатку в німецькому виданні (Берн, 1947), а потім у 1952 р. – в італійському. Ця книга багаторазово перевидавалася й одержала широке визнання.

У середині XX ст. (період розквіту творчості вченого) одна за одною виходять у світ його найважливіші праці з історії культури італійського Відродження. Насамперед це збірники спеціальних досліджень, побудовані на вивченні нових або мало відомих архівних матеріалів – "Середні віки й Відродження" (1954), "Філософська культура італійського Відродження" (1962), "Нова епоха. Дослідження з історії культури XII–XVI ст." (1960). У цих працях розкриваються характерні риси методу Гарена: широта висвітлення досліджуваних проблем культури в органічному зв'язку із загальною ідейною атмосферою епохи та увага до її історичної своєрідності. В 60-і роки виходить друком ряд науково-популярних видань Е. Гарена: "Наука й громадянське життя в епоху Відродження" (1965), "Портрети гуманістів" (1967), "Культура Відродження. Історичний аспект" (1967). В них Гарен розкриває різні грані свого розуміння ренесансної культури. Зокрема, на прикладі творчості Леонардо да Вінчі він переосмислює по-різному розв'язувану в сучасній історіографії складну проблему зв'язку гуманізму зі сферою мистецтва й природознавства. У цей же період з'являються й інші значні історико-культурні й філософські роботи Е. Гарена – "Освіта в Європі в 1400-1600" (1957), "Дослідження про платонізм у середньовіччі" (1957), твір методологічного плану "Філософія як історичне пізнання" (1959), а також "Італійська філософія між 1800 й 1900 р."

Проблемам інтелектуального життя Італії від періоду об'єднання країни до наших днів присвячені його книги "Італійська інтелігенція XX століття" (1974), "Італійська культура між 1800 й 1900 р." (1976). В 1970 р. побачила світ його книга "Від Відродження до Освіти", а в 1975 р. – збірник "Відродження й революції". Осмислюючи масштаби й роль Відродження в його зв'язках з іншими найзначнішими явищами європейського суспільного життя й культури, вчений робить помітний акцент на революціонізуючому значенні Ренесансу в історії європейського науково-мистецького прогресу. Ця концепція Е. Гарена одержує підтвердження й у серії його статей, що містять монографічні нариси про Альберті, Леонардо да Вінчі, Макіавеллі, та у вивченні таких важливих тем, як ідеальне місто в контексті Відродження, взаємодія візантійської та італійської культур в XV ст. й ін. Якій би епосі не були присвячені праці Е. Гарена, їх відрізняє масштабний і комплексний підхід до дослідження історії культури. Він не обмежується розглядом ідейних процесів у їхньому саморозвитку, а завжди зв'язує їх із найрізноманітнішими сферами громадського життя, з рухом наукової думки, еволюцією мистецтва.

Е. Гарен вбачає у гуманізмі новий світогляд, що охоплює всю гаму функціонування культури й соціального життя: тобто, згідно з Е. Гареном, гуманізм – це не тільки нове вчення про людину, її місце в природі й суспільстві, не тільки нова етика, що відіграє провідну роль у сфері гуманітарних знань,

але й новий науковий метод, що вплинув на розвиток природознавства. У книзі "Італійський гуманізм" він розглядає історію гуманізму впродовж трьох століть – від Петрарки до Кампанелли, – простежуючи його ідейні лінії у філології й риториці, етиці й логіці, метафізиці й натурфілософії. "Якщо гуманізм дійсно був вірою в людину і її можливості, – пише Е. Гарен у висновку, – і усвідомленням її всеосяжної активності, то гуманістичному впливу варто було б приписати, як це зроблено нами, також і новий метод наукового дослідження, новий погляд на світ, нове ставлення до речей з метою підкорити їх собі й використовувати" [2, 257]. Гуманізм, відтак, – новий світогляд, усвідомлення повноти величі людини, її здатності зрозуміти й звернути собі во благо все багатство й розмаїтість навколишньої природи, з якою людина зв'язана нерозривно – вона "вузол", осердя світу, творець свого земного буття. Світогляд, що висунув ідеал гармонії людини зі світом, що будив у ній енергію дослідника й творця, став зорею мислення нового часу. Саме в цьому вбачає Е. Гарен історико-культурне значення ренесансного гуманізму. Породжений перехідною від феодалізму до капіталізму епохою, гуманістичний світогляд Відродження ніс у собі величезний революційний потенціал у боротьбі із середньовічною системою догматичного мислення, потенціал змістовної світськості й високого раціоналізму, що відкривають шлях науковому знанню.

У статті "Гуманізм і Відродження: зв'язок чи протилежність?" Е. Гарен, розглядаючи реальне значення цих термінів, дійшов висновку про подібність спрямованості позначуваних ними процесів. Гуманізм, що складається в області літератури й гуманітарних дисциплін, відзначений творчим збагненням принципів, форм і методів античної культури в ім'я утвердження винятковості людини й нової духовно-естетичної концепції, а Відродження в мистецтві й науці знаменувало вивчення природи в ім'я оволодіння її законами та вираження її краси і досконалості в художніх образах. "Тому важко, принаймні в XV ст., – зауважує Е. Гарен, – протиставляти торжествуючий гуманізм Відродженню, яке щойно зароджується, начебто перший був утвердженням людини через літературу, а друге – завоюванням через науку (і вираженням цього в мистецтві)" [3, 54]. Варто особливо підкреслити, що у творчості цього видатного вченого XX ст. ренесансна культура розуміється як цілісне явище, що розвивається протягом трьох століть, із загальним ідейним забарвленням, якого їй надавав гуманістичний світогляд.

У своїх працях Гарен велику увагу приділяє питанню впливу античної й середньовічної спадщини на формування ренесансної культури. У нього не викликає сумнів величезна роль античної – не тільки язичеської, але почасти й ранньохристиянської – спадщини в становленні Ренесансу. Більш важливим для Гарена-дослідника є питання, яким було ставлення до усього стародавнього в епоху Відродження, і як воно сполучалося з оцінкою середньовічної культури. Звертання до античності, підкреслює Гарен, стало наслідком глибинних процесів у пізньосередньовічній культурі, коли намітилася безвихідь у розвитку схоластики XII–XIV ст. Виникла нагальна потреба у відновленні прямого зв'язку зі "справжньою античністю", не спотвореною середньовічним "варварством". Притому, ця характерна тяга до давнини не мала на меті реставрацію стародавньої культури або сліпе її наслідування. Е. Гарен звертає особливу увагу на те, що в основі "широкого й загального відродження класики" лежало прагнення не до імітації, а до оновлення, до побудови нової культури. В давнині шукали відповіді на завдання, поставлені новою епохою. Звідси критичне осмислення античності, вибірковий підхід до різноманітних напрямків її думки: у спадщині древніх бачили не стільки зразок для наслідування, скільки певний еталон культурного розвитку, на який належало рівнятися у створенні власної культури. Шлях до античності, як справедливо зауважує Гарен, вимагав критичного осмислення середньовіччя: "Не випадково повернення до древніх, відкриття їхньої досконалості досить швидко зв'язують із вивченням середньовіччя, що перестав бути суцільним мороком – його починають обговорювати, вивчати, аналізувати. Культура Відродження, щоб здійснитися, як така, потребувала оцінки попередніх до неї епох. Даючи визначення середньовіччю, вона вивчає його, виявляє обмеженість його способу розуміння й використання класиків" [4, 39].

Проблема ставлення до античної й середньовічної культур має принципове значення для розуміння особливостей й історичного місця самого феномену Відродження. У дослідженнях Гарена чітко виділені головні аспекти цієї проблеми: критика сучасної гуманістам схоластики; висока оцінка античної мудрості – філософії й особливо поезії, що допомагають знайти шлях до пізнання людини, її земного призначення; утвердження морального ідеалу, втіленого в обраній людиною діяльності або споглядальному житті.

Інтерес до гуманітарних дисциплін, осмислення їхньої виховної функції закономірно привели до широкого освоєння гуманістами античної культури, масштаби якого не йдуть ні в яке порівняння зі спробами середньовічної схоластики використати частину спадщини древніх, переосмисливши її в дусі християнської ортодоксії. Е. Гарен відстоює свою точку зору на те, що в ранньому гуманізмі виправдання античної мудрості не означало протиставлення її християнству, навпаки, виразним було прагнення до примирення його з язичеською культурою.

Як показує Гарен, вибір морального ідеалу був зроблений уже в ранньому гуманізмі – не чернеча аскеза, не відхід від світу, а повнокровне життя в миру. Навіть усамітнення, до якого відчував схильність Петрарка, зауважує вчений, було далеким від середньовічної споглядальності, зосередження на любові до Бога, тому що було усамітненням заради іншої мети – знання, збагнення людського досвіду, відображеного в античній філософії й поезії. В цілому ідеал дії, життєвої активності людини у реальному світі рішуче протиставлений у ранньому гуманізмі ідеалові споглядання. Енергійна участь у цивільному, соціальному житті, де якраз духовна культура із властивими їй специфічними мовними засобами служить

способом спілкування людей, розглядалося як поведження, що відповідає справжньому достоїнству людини і дозволяє розкритися її обдаруванням. Тільки в суспільному житті, на переконання гуманістів, повною мірою проявляється природа людини – за натурою своєю "істоти соціальної". У цьому аспекті Гарен виділяє ряд важливих ідей, які декларувалися гуманістами раннього Відродження. Культура – це надбання не однієї лише республіки вчених, вона охоплює все людське суспільство, стверджував Петрарка. Салютаті підкреслював практичне значення гуманітарних дисциплін, покликаних згуртовувати людей і сприяти більш високому рівню духовного життя суспільства. У громадянськості характеру гуманістичної ідеології Гарен справедливо бачить одну з характерних рис визріваючої ренесансної культури.

Хотілося б особливо загострити увагу на принциповому значенні узагальнюючої оцінки, яку висловив вчений щодо специфіки гуманізму. Громадянські риси гуманізму початку й середини XV ст. як найважливіша його своєрідність знаходить обґрунтування в дослідженнях Е. Гарена, присвячених Леонардо Бруні, Джанноццо Манетті, Маттео Пальмієрі, Донато Аччайуолі та ін. флорентійським гуманістам. У їхніх етичних вченнях головним стає принцип загального добра, ним вимірюється чеснота, будь-яка людська діяльність, яку вінчає її слава, цінність знання, зміст культури. У Бруні Е. Гарен виділяє особливий інтерес до етико-політичних проблем, цитуючи характерне його висловлювання з передмови до зробленого ним перекладу "Поетики" Арістотеля: "Перше місце серед моральних вчень, які формують і розвивають людське життя, займають вчення про державу й про керування нею, тому що вони спрямовані на благо всіх людей. І якщо приємно дарувати щастя хоча б одній людині, наскільки ж прекрасніше зробити щасливою всю державу!" [4, 68]. Політична наука має для Бруні практичний зміст, – підкреслює Е. Гарен, – найбільше його хвилює життя рідного міста, Флоренції, де він був канцлером багато років: її історії й державному устрою він присвятив значну частину своєї творчості. Так, на прикладі Бруні (до його поглядів Е. Гарен звертається в багатьох своїх працях) дослідник аналізує одну з важливих проблем культури італійського Відродження – проблему зв'язку гуманістичних ідей з дійсністю, із суспільно-політичною практикою будь-якого часу. Свідчення такого зв'язку він знаходить не тільки у Бруні, а й у творі Пальмієрі "Цивільне життя" та в діяльності Манетті, Аччайуолі й інших флорентійських гуманістів.

Аналіз етико-політичної концепції цивільного гуманізму – одного із провідних напрямів в італійському гуманізмі XV ст. – і її впливу на широкі соціальні верстви переконує в тім, що новостворюваній ренесансній ідеології були чужі елітарність і замкнутість, вона набула важливого суспільного звучання, тому що була перейнята жвавим інтересом до актуальних завдань сучасності.

Наприкінці XV ст., на погляд Е. Гарена, напрям гуманістичної думки змінюється вбік більшого інтересу до релігії, відмови від громадянськості ідей в ім'я ідеалу споглядання. Учений пояснює цю зміну новою політичною ситуацією в Італії – "поступовим утвердженням єдиновладних правителів" [4, 110]. Людина, позбавлена політичної свободи, зауважує Гарен, шукає усамітнення, "свободи мудреця". Філософською основою переваги ідеалу споглядання перед ідеалом цивільної активності став неоплатонізм. Початок нових настроїв, пов'язаних з "кризою свободи", Е. Гарен знаходить у творчості Аламанно Рінуччіні, "прихильника цивільного життя", що в умовах відверто тиранічного правління Лоренцо Медічі у Флоренції 70–80-х рр. XV ст. "приходить до прославляння культури як притулку, як споглядання, як міркування про смерть й наближення смерті" [4, 113].

Проблему людини можна вважати центральною в італійському гуманізмі XV ст. Підхід до її вирішення був різним у Бруні й Валлі, у Манетті й Фічіно, у Піко й Альберті. Якщо Фічіно й Піко прагнули, хоча й з різних позицій, усіляко возвеличити людину у світобудові, то у вченні Альберті вона з'являється вільним, сповненим сили й достоїнства творцем свого земного буття. Світогляд Альберті – одного з найвидатніших діячів Відродження – викликав незмінний інтерес Е. Гарена, якого захоплювала й складність філософських позицій Альберті, і багатство його образної мови, що дає підстави для різних, часом полярних тлумачень тексту гуманіста. Так, у роботі "Італійський гуманізм" Е. Гарен, спираючись переважно на аналіз діалогів "Про родину", доходить висновку про оптимістичне забарвлення світської етики Альберті: гуманіст вірить у людину-творця, у її звиягу – природну силу, що розкривається в мудрій і раціональній діяльності, успішно витримуючи протистояння з фортуною. "Характерний відродженський мотив "звизгання перемагає долю" сполучається у Альберті з оспівуванням людської праці, від якої залежить процвітання родини й держави" [4, 86]. Альберті сповідує ідеал активного цивільного життя: "людина народжується на користь інших людей" – така, на думку Е. Гарена, головна теза його етики.

У циклі нарисів про італійське мистецтво від Мазаччо до Мікеланджело дослідник розкриває особливості й значення творчості найвідоміших архітекторів, скульпторів, живописців епохи Відродження. Е. Гарен окреслює появу разом з епохою Відродження здатного змінити художників-ремісників нового типу творця синтетичного мистецтва, "універсального художника", що формує свій неповторний світ, свій "космос", у який "включена людина" й у якому з особливою повнотою виражені ідеали гуманістичної культури. Його увагу привертають насамперед великі майстри, чия багатогранна діяльність "поєднує в собі все: науку, уявлення про світ, поезію, мораль, політику", – це такі гіганти, як Леонардо да Вінчі й Мікеланджело. Так, у кількох статтях про Леонардо Е. Гарен показує, як у творчості геніального мислителя, ученого й художника здійснюється синтез найрізноманітніших галузей знання й мистецтва, проявляється важлива особливість Ренесансу – гармонійний взаємовплив і органічне взаємопроникнення всіх сфер культури.

У творчості Леонардо Е. Гарен бачить інтегральний сплав науки, техніки, філософії, мистецтва. Він – гуманіст нової, негуманітарної користі, найлюдяніший художник, учений, який прагне знайти зміст всіх явищ життя. Своєрідність гуманістичної концепції Леонардо полягає в тому, що він розглядає людину як посередника між світом природи-майстрині й світом, створеним нею самою. Прагнучи відкинути "риторичні екзальтації навколо його імені і принизливу для генія критику" [4, 239], Е. Гарен розвінчує традиційний ореол таємничості, що оточував діяльність Леонардо-вченого, хоча й визнає, що в міфі про мага-чудодія, розказаному ще Вазарі, відбилися деякі дивацтва характеру Леонардо. Справжній Леонардо, на думку Е. Гарена, – супротивник як марних диспутів, так і чистого умогляду, бо стверджує "що ті науки марні й повні помилок, які не народжуються з досвіду, матері всілякої вірогідності, і не закінчуються досвідом" [4, 239]. Саме у цьому вбачає Е. Гарен новаторство Леонардо, який утверджував новий науковий метод.

У статті "Магія й астрологія в епоху Відродження" [5] Е. Гарен розкриває ще одну тенденцію в ренесансній культурі: на противагу теологізуючому баченню світу, його схематично-логічному сприйняттю епоха Відродження висунула інше уявлення про світ, засноване на визнанні єдності реальності, не тільки гармонічно впорядкованої, але й сповненої імпульсів різноманітних життєвих енергій. Жорстким логічним рамкам була протипоставлена рухлива гнучкість життя. Людина, її праця, що перетворює "земний град", мислилася як невичерпна можливість підкорити собі всі природні сили. Людина-мудрець виступає у Бруно, Кампанелли й ін. натурфілософів Пізнього Відродження в ролі всемогутнього мага. У цьому розкрилося, на думку Е. Гарена, відчуття єдності буття й мислення, властиве ренесансному світорозумінню.

У концепції Ренесансу, яку обґрунтовує Е. Гарен, знайшли відображення основні принципи його загального підходу до дослідження духовних процесів: історизм, сприйняття культури певної епохи в її цілісності й одночасно в різноманітності її проявів, прагнення виділити основну лінію ідейного розвитку й показати її значення в історичній перспективі.

Дослідження Е. Гарена належать до кращого, що створено закордонною історіографією Ренесансу ХХ ст. Знайомство з багатогранною, синтетичною картиною ренесансної культури, відтвореною Е. Гареном, допоможе збагатити й поглибити наші уявлення про неї. Його праці, безумовно, внесли величезний вклад у розкриття й вивчення епохи Відродження та відіграють важливу роль в сучасних культуротворчих процесах.

Література

1. Garin E. Storia della filosofia italiana /Garin E. – Torino: Einaudi, 1966.
2. Garin E. Italian Humanism: Philosophy and Civic Life in the Renaissance; trans. P. Munz / Garin E. – Oxford: Blackwell, 1965.
3. Garin E. La cultura del Rinascimento: Profilo storico /Garin E. – Roma; Bari: Laterza, 1967. – 207 p.
4. Гарен Э. Проблемы итальянского Возрождения: избранные работы / Э. Гарен. – М.: Прогресс, 1986. – 392 с.
5. Гарен Э. Магия и астрология в эпоху Возрождения // Проблемы итальянского Возрождения: избранные работы / Э. Гарен. – М.: Прогресс, 1986. – С. 331–350.

References

1. Garin E. Storia della filosofia italiana /Garin E. – Torino: Einaudi, 1966.
2. Garin E. Italian Humanism: Philosophy and Civic Life in the Renaissance; trans. P. Munz / Garin E. – Oxford: Blackwell, 1965.
3. Garin E. La cultura del Rinascimento: Profilo storico /Garin E. – Roma; Bari: Laterza, 1967. – 207 p.
4. Garen E. Problemy ital'ianskogo Vozrozhdeniia: izbrannye raboty / E. Garen. – М.: Progress, 1986. – 392 s.
5. Garen E. Magiia i astrologiia v epokhu Vozrozhdeniia // Problemy ital'ianskogo Vozrozhdeniia: izbrannye raboty / E. Garen. – М.: Progress, 1986. – S. 331–350.